

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

IV/2011

SAVREMENA KNJIŽEVNA TEORIJA

Nicholas Birns (2010). *Theory After Theory: An Intellectual History of Literary Theory from 1950 to the Early 21st Century*. New York: Broadview Press.

Odsustvo književne teorije na univerzitetima obilježilo je početak XXI vijeka, kako zapaža Nikolas Berns u svojoj knjizi *Nakon teorije*. I naslov njegove knjige naglašava ovaj trend odsustva teorije; međutim, autor iznosi relevantnost bavljenja teorijom i teorijskog promišljanja, tim prije što je teorija doskora imala izuzetno snažan uticaj i ne može se jednostavno odbaciti. S druge strane, neke teorijske dogme koje nisu doprinosile boljem razumijevanju književnosti dovele su do postteorijskog doba, odnosno doba „nakon teorije.“

Da bismo ostavili otvorenu mogućnost teorijskog djelovanja, neophodno je da se upoznamo s najznačajnijim teoretičarima i školama od 1950-ih do danas. U tom smislu Berns daje učenja Fukoa, Deride, feminističke teorije, antirasističke teorije, postkolonijalne teorije, queer teorije, te najnovije teorije XXI vijeka. Ova „parada teorije za teorijom“ može biti zaprepasujuća ukoliko se ne sagleda u svom istorijskom i intelektualnom kontekstu. Tek takvim sagledavanjem vide se novine, prednosti i nedostaci pojedinih teorija kroz istoriju i uviđa razvojni put književnoteorijske misli. U tom smislu, naročito je zanimljivo sedmo poglavlje ove Bernsove knjige *Razmatranje dekonstrukcije: teorija u XXI vijeku*, gdje on razmatra zasto je teorija izgubila prevlast u književnim studijama, koji su pokreti unutar i van akademske nauke pokušali da je zamijene, te da li uopšte postoji potreba za teorijom.

Odgovor na ovo pitanje leži u skandalu vezanom za Pola De Mana. Navodna nacistička prošlost ovog izuzetno uticajnog teoretičara dovodi u pitanje njegov moralni i naučni kredibilitet. Ovaj skandal doveo je teoriju u fokus novinara i laičkih čitalaca novina i časopisa koji se ranije nisu zanimali za teoriju. Javio se pritisak medija i javnosti da intelektualni svijet napusti teoriju, čemu je doprinijelo mišljenje da je teorijski razvoj prešao u haotičnost. Uz to, 1980-ih se teorija skoro stopila s kulturološkim studijama: britanska rok grupa Scritti Politti je jednu svoju pjesmu nasloвила „Žak Derida“, a Žan Bodrijar se pojavio u popularnom njujorškom klubu Paladium. Dekonstrukcija i teorije koje su je pratile bile su isuviše akademske da bi se o njima razgovaralo u kafeima i na koktelzabavama, što je ranije bio slučaj sa egzistencijalizmom. Mnogi teoretičari, poput Adorna, s prezirom su gledali na skoro sve oblike masovne zabave. Kada su se kulturološke studije ustanovile kao akademska disciplina, predmetima svojih izučavanja pristupali su empirijski, neposredno i od slučaja do slučaja, što je vodilo odsustvu teorije. Ovo je stvorilo novu čitalačku publiku 1990-ih, čiji se intelektualni život odvija van teorije.

Usljedio je niz tekstova autora poput Igltona i Kaningema koji se bave pitanjem „post-teorijskog doba“. Iglton kao razlog sve većeg odsustva teorije vidi bezdušnu intelektualnost teorije i njenu udaljenost i otuđenost od realnosti ljudskog života. On traži novu etičku i duhovnu osnovu za teo-

riju, zasnovanu na jednakosti i zajedništvu, a ne na radikalnom relativizmu. Kanningem se divi širini teorije, ali joj zamjera neograničene mogućnosti koje vode opasnosti relativizovanja. Insistira na tome da proučavani tekstovi imaju primat, te da ih teorija ne demonizuje i ne potiskuje u drugi plan.

Kao reakcija na ranija teorijska apstrahovanja, krajem 1990-ih insistira se na podacima i činjenicama. Zagovornik ovog pristupa je Moreti, koji, između ostalog, mjesto i vrijeme radnje romana proučava kao predstavljanje demografskih pomijaranja i društvenog razvoja. Ovaj novi pristup suprotstavlja se subjektivnosti dekonstruktivističke teorije i pisanje posmatra kao fizički proizvod, a knjigu kao empirijski i komercijalni objekat. Moreti svoje čitanje naziva „udaljenim čitanjem” (distant reading) za razliku od novoistoricističkog „pomnog čitanja” (close reading). Udaljeno čitanje proučava kako je tekst putovao institucionalno, šta su njegovi konstituenti, te na koji način je distribuisan. Moreti stavlja veći naglasak na institucionalno i tabelarno prikazivanje nego na interpretativno i spekulativno.

Početakom 1990-ih na teorijsku scenu stupaju Agamben, Žižek i Badiju. Teorija nastavlja s kritikom normativnih društvenih institucija i u velikoj mjeri se oslanja na Marksova učenja i uzima u razmatranje religiju i politiku. Književnost se posmatra kao disciplina koja se često bavi izuzecima, odnosno stanjem izuzetaka (‘state of exception’). Kao primjer za ‘stanja izuzetaka’ u ranom XXI vijeku Berns navodi zanimanje književnog proučavanja za ‘kontračinjenične’ scenarije. Kontračinjenične studije analiziraju suprotan tok događaja od činjeničnog u istorijskim i tekstualnim scenarijima i imaju za cilj da pojasne mogućnosti intelektualne istorije i da nam pomognu da procijenimo da li su ideje, književni pokreti ili događaji neophodni i uslovljeni određenim okolnostima.

Jedan od puteva kojim je krenula teorija jeste književni žurnalizam. I mada su čuveni teoretičari poput Igltona i Kanningema objavljivali u žurnalima poput Londonске književne revije (London Review of Books), oni su ostali unutar akademije i nastavili da predaju i objavljuju na konvencionalan akademski način. Mnogi autori s druge strane, napustili su akademiju da bi postali književni žurnalisti i objavljivali prikaze i kritike knjiga u književnim žurnalima i časopisima.

Pored povratka estetizmu u proučavanju književnog djela, kao jednu od bitnih tendencija u XXI vijeku Berns navodi zalaganje teoretičara za uvođenje strožih naučnih kriterijuma. Takvim nastojanjima, teoretičari pokušavaju da u interdisciplinarnim pristupima proučavanju književnosti uvedu, prirodne nauke, koje bi obezbijedile veću objektivnost i naučnost književnim studijama.

U podnaslovu naslovljenom „Potreba za teoretisanjem”, Berns zaključuje da nam jedino teoretisanje može omogućiti intelektualna dostignuća koja će teoriji vratiti značaj koji je ranije imala, jer je teorija dala nove načine čitanja književnosti i njenom izučavanju donijela preciznost i naučnu utemeljenost.

Pored toga što je Bernsova knjiga značajna jer daje pregled razvoja književnih teorija od 1950. do danas, ona predstavlja nezaobilazan prikaz veze književnih studija s drugim disciplinama. U tom smislu, ona je takođe od izuzetnog značaja kao studija skorije intelektualne istorije i knjiga koja upućuje na nove pristupe proučavanju književnih tekstova u širem kulturološkom i naučnom kontekstu.

petar.penda@unibl.rs